

מדם התערובת וזורקו... שאם ישפך אחד מהם נמצא שהוא מכשירו". הרי אפילו אם יעשה זאת בעומדו ליד המזבח ולא יוליך את הכוס – עצם המילוי מן הדם שנשפך מהווה המשך להולכה, ונמצא שעדיין לא נשלמה הולכתו, והרי הפסח כבר הופשט ונותח והוקטרו אמוריו, וכיצד יוכשר כעת?¹⁴

סיכום

הגמ' קובעת שקרבן שנחסר בין השחיטה לקבלת הדם – נפסל. לדעת רש"י פירוש הדבר שאיסור הקרבת בעל מום נאמר גם על מום שנוצר לאחר השחיטה. לשיטה זו נראה שהמחסר מן הקרבן לוקה, וכן המקריבו, ואם עלה למזבח – ירד, כדין בעל מום. לדעת הרמב"ם זהו פסול מחודש, מעצם זה שהקרבן נחסר ואינו כפי שהיה בשעת השחיטה. נחלקו המפרשים בדעתו מהו החסרון הפוסל: האם כל חיסרון (קרית ספר); או רק מה שמוגדר כמום (קין אורה); או רק חסרון אבר שלם (שפת אמת). רבנו פרץ מכשיר מום עובר בדין זה.

מן הגמ' נראה שפסול זה נאמר גם בקדשים קלים, למרות שאין על כך מקור מפורש בתורה, וכך סתימת הראשונים. קרבן שנוצר בו מום בין הקבלה לזריקה – כשר. באשר להולכה, יש אומרים שאף היא טעונה קרבן תמים (רש"י לגרסת השטמ"ק); יש שהסתפקו בדבר (רעק"א; זבח תורה); ויש שנקטו שלא נאמר בה דין זה (גרי"ז; משך חכמה), וכמה ראיות לדבר.

היא עבודה, ויש לעשותה ככל דיני עבודה (בכהן כשר וכלי שרת ומחשבה כשרה וכו'), אבל כאן אין זה דין בעבודה, שעליה להעשות בעוד הקרבן שלם, אלא דין בקרבן, שעליו להיות תמים עד שלב מסוים, ומניין לנו להוסיף גם את ההולכה? (בפרט שההולכה היא עבודה שאפשר לבטלה). יש להוסיף, שמסברה דינו של ר' זירא מובן יותר בקבלה, שיש צורך שהדם יתקדש בידם הפר' השלם, וכך הדם הנזרק ומכפר מייצג את הקרבן כולו; אבל אם בזריקה אין צורך בכך – קשה להבין מדוע בהולכה נדרוש זאת. בזבח תודה הקשה על סברת השטמ"ק מכיוון אחר: בקבלה יש דין שהדם יתקבל ישירות מהפר, ולכן מובן מדוע הפר' צריך להיות כפי שהיה מתחילה, מה שאין כן בהולכה, שכשרה גם אם אסף את הדם מהרצפה, ואין צורך באותו פר' (ונשאר ב'צריך עיון').

במשך חכמה (ויקרא דה), נקט אף הוא שבהולכה אין צורך ב"תמים", ופירש לפי זה את דיוק הפסוקים, שבפר כהן משיח נאמר: "והקריבו... פר בן בקר תמים... ולקח... מדם הפר" (פס' ג-ה), ואילו בפר העלם דבר של ציבור נאמר: "והקריבו... פר בן בקר [בלא "תמים"]... והביא [ולא הזכרה הלקיחה] הכהן המשיח מדם הפר אל אהל מועד" (שם פס' יד-טז) – בקבלה הדגישה התורה את התמימות, ולא בהולכה.

ראיה נוספת יש להביא מדברי ר' יהודה (המובאים בגמ' להלן לדב), שבתום שחיטת הפסחים "כוס אחד היה ממלא

מערכה סד. קרבן שרובו בעזרה ורגליו מחוצה לה (כה-ב,כו,א)

רבי אלעזר: הדם שברגל נפסל ופוסל

ר' אמי אומר בשם ר' אלעזר: "היא בפנים ורגליה בחוץ, חתך [את רגליה] ואחר כך שחט – כשרה; שחט ואחר כך חתך – פסולה". טעמו של חילוק זה, שמה שבחוץ נפסל ביוצא¹, והוא מתערב עם מה שבפנים על ידי זרימת הדם בגוף הבהמה ופוסל את מה שבפנים, אבל אם חתך לפני השחיטה – נמנע המעבר מהחוץ פנימה.

הגמ' תמדה על הדין שהחיתוך מכשיר את הקרבן, שהרי בכך הוא נעשה בעל מום! לפיכך הגמ' מגיחה: "חתך ואחר כך קיבל", ובשעת השחיטה היה הקרבן תמים. גם על כך מקשה הגמ' מדברי ר' זירא שבשעת הקבלה צריך הקרבן להיות שלם, ולפיכך מתרץ אבימי שמדובר כשחתך את הבשר שבאבר בלי לפגוע בעצם, ואין זה מום². לכאורה על פי תירוץ זה ניתן לחזור לגרסה המקורית בדברי ר"א, שמדובר על שחיטה, וכך כותב בשטמ"ק (אותו בשם גליון').

הסוגיה דנה במצב שבו בהמת הקדשים עומדת בגבול העזרה, כך שרובה בפנים ומיעוטה בחוץ, בשעת שחיטת הבהמה או בשעת קבלת הדם. מצב זה מעורר שתי שאלות: א. האם יש דין שכל הבהמה תעמוד בעזרה בשעת ההקרבה ללא שיור, והאם יש לעניין זה הבדל בין שלבים שונים במהלך ההקרבה? ב. גם אם עובדה זו כשלעצמה שחלק מהבהמה נמצא בחוץ איננה פוסלת, יש לברר: האם אותו חלק שבחוץ פוסל את החלק שבפנים, משום שחלקי הבהמה מתערבבים זה בזה, כגון על ידי זרימת הדם בגוף הבהמה? בסוגיה מובאות שתי מימרות, הראשונה עוסקת בשאלה השנייה והשנייה עוסקת בשאלה הראשונה, ויש לברר את היחס בין שתי המימרות.

במהלך הסוגיה מתבררים כמה מושגים: מאימתי חל פסול יוצא? חיתוך בשר הבהמה ללא פגיעה בעצם – האם זהו מום? האם הדם המצוי באברי הבהמה נחשב כדם או כבשר? ועוד.

2. כדברי הגמ' בבכורות (מא,א) על הפסוק: "עוורת או שבור או חרוץ... לא תקריבו" (ויקרא כב,כב) - "חרוץ דומיא דשבור, מה שבור - במקום עצם, אף חרוץ - במקום עצם".

14. ולשיטת האחרונים לעיל הערה 10 שמום שנעשה לצורך ההקרבה אינו פוסל - אין מכאן ראיה.

1. מכאן למדנו חידוש בגדר פסול 'יוצא', שהוא נאמר גם בדבר שלא היה מעולם בתוך המחיצות, אלא שדינו להיות בתוך המחיצות (דבר אברהם ח"ג א,לב).

סי' (תקעח) בשם רבנו שמחה כתב בפירושו שהפסול כאן הוא מדרבנן בלבד, ועיין 'ראש המזבח', שסובר שבנדון דידן גם המרדכי יודה שהמיעוט בטל מדאורייתא.

רבנו שמחה שם מתקשה בעניין השמנונית: "מעולם לא ידעתי פירושו, וכי משום שמנונית פסול המונח במזרק יפסול הדם? מה לי שמנונית כשר מה לי פסול, בין כך ובין כך לא חזי לזריקה!". כיוון לקושיה זו גם בזבח תודה (ד"ה דלמא), שמכיוון שהתורה הכשירה שמנונית זו המעורבת בדם כשהבהמה כולה בפנים – אין גריעותא בכך שיש עליה גם פסול יוצא! ולדעתו יש לדמות זאת לדם כשר שנתערב בדם חיה וכדומה, שאינו ראוי לזריקה כלל, ואם יש בתערובת מראה דם – כשר (להלן עז,ב), ונשאר ב"צריך עיון גדול".

קרבן שרגלו יצאה לפני קבלת הדם. יציאת רגל הקרבן בין השחיטה לקבלה פוסלת את הבשר שברגלו, ואולי גם את הדם, ב"יוצא", והדבר עלול לפסול את הקרבן, מאחר שהדם הזורם בגוף הבהמה עובר מן הרגל אל הצואר והמזרק. לפיכך מציעה הגמרא לחתוך את הרגל, אך בלי לשבור את העצם (ראה ציור למעלה משמאל של חיתוך בשר ללא פגיעה בעצם), וכך ימנע מעבר הדם, ומאידיך הקרבן לא יעשה בעל מום בשעת הקבלה.

שדעתו לדינא כתוס', אבל פירש שזהו הנושא שהעלתה הגמ' בהוה-אמינא כאן, ושלמסקנה סברה זו נדחית ואין ספק בדבר.

ג. תוס' מסיקים שהנפקא מינה להלכות דם הקדשים: אם זהו דם - נפסל ביוצא, ואין מועילין בו, ואין חייבים עליו משום פיגול, ואם ניתן על הבגד (בחטאת) - טעון כיבוס. נראה שלדעתם למסקנת הגמ' אכן הדבר מסופק אם הלכות אלו נאמרו בדם האברים.

המפרשים דנו על כמה מפרטי ספק זה: לגבי מעילה - עיין בגבורת ארי (יומא ט,ב), שצידד תחילה שמועלים בדם התמצית, כי הלימוד המפקיע את הדם מן המעילה מ"לכפרה נתתיו ולא למעילה" נאמר רק בדם הנפש, הראוי לכפר; ולבסוף הסיק שדמם הנפש יש ללמוד על כלל מיני הדם, ועיין קרן אורה כאן. לגבי הפיגול - קיימא לן (להלן מג,א) שאין פיגול בדבר שאין לו מתירין, וקיימת מחלוקת בראשונים בטעם הדבר, האם זהו פטור משום שאין לו מתירין (ואם כן הרי זה גם בדם האיברים) או משום שהוא עצמו מתיר (וזה אינו נכון אלא בדם הנפש, המכפר ומתיר), ראה להלן מערכה צט הערה 1. לגבי הכיבוס - בקרן אורה ובשו"ת בנין ציון (החדשות), סי' קסד וקעה) תמהו על תוס' מן המפורש במשנה להלן צג,א שרק דם שהתקבל בכלי וראוי להזאה טעון כיבוס, ומכאן שרק דם הנפש טעון כיבוס! ותירץ ב'ראש המזבח', שהתנאי "ראוי להזאה" שולל רק קרבן פסול, אבל לא דם התמצית ודם האברים. בשואל ומשיב (מהדו"ק, ח"א סי' ט) תירץ אחרת, שמכיוון שדם האברים הנדון כאן יצא החוצה דרך בית השחיטה - ניתן להחשיבו כדם הנפש הראוי להזאה.

5. מן האוקימתא בקדשי קדשים משתמע שקיימת אפשרות שצפון העזרה מגיע עד שער ניקנור, כדעת רבי לעיל כ,א, וכך יתכן שבהמת קדשי קדשים תעמוד בצפון ורגליה יהיו מחוץ לעזרה (בצדדים אחרים של העזרה אין שער הפתוח לצפון, על פי הגמ' להלן לג,א).

6. יתכן להשיב, שפעילות מחזור הדם עוד נמשכת זמן מה, ודם רב שברגע השחיטה היה בתוך העזרה יעבור לרגל שמחוצה לה בדרכו למזרק (מפי שוחט מומחה, וכן כתב בחידושים וביאורים' שיש לחוש שרוב הדם עבר ברגל).

וכן דעת בעל פנים מאירות³. לעומתם, רבנו פרץ (בשטמ"ק אות ג) מוסר בשם מורו שתירוץ אבימי יפה לעניין הקבלה ולא לעניין השחיטה, משום שהאבר שנחתך באופן כזה נחשב כ"מום עובר", שאמנם אינו פוסל בקבלה (על טעם הדבר עיין במערכה הקודמת), אבל פוסל בשחיטה. ראייה לדעה זו מלשון הגמ' בהמשך הסוגיה: "קיבל ואחר כך חתך פסולה", כלומר שלא חזרנו לנוסח "שחט".

עוד דנה הגמ' על הדין שאם קיבל ואחר כך חתך - פסול. לכאורה טעם הדבר שהדם שברגלים הנמצא בחוץ עובר פנימה ומתערב בדם, ועל כך שואלת הגמ': "שמעת מינה דם המובלע באברים דם הוא!"⁴, ומשיבה "דילמא משום שמנונית", שהבעיה נובעת מחלקים שומניים הראויים לאכילה ומעורבים בדם, ודינם כבשר הנפסל ביוצא, על כל פנים בקדשי קדשים (ראה להלן מערכה רכד)⁵.

קשיים בהלכה זו – ופתרונם

המפרשים דנים בשאלה: מדוע הדם שנפסל ביוצא (שאינו אלא ברגלים, והוא מיעוט הדם) אינו בטל ברוב? על פי תוס' (ד"ה שחט) כותבים שדם פסול אינו בטל ברוב, על פי הגמ' להלן עט,ב, שגזרו על מיעוט דם פסולים ודם התמצית שנתערב בדם הנפש שיפסלנו, מחשש שמא הדם הפסול יהיה רוב. יש סוברים שהפסול כאן אף מדאורייתא, על פי מה שחידש במרדכי (סוף חולין, סי' תשלז) שאין ביטול ברוב בדברים המעורבים מתחילת יצירתם. ובמשנה למלך (הל' מטמאי משכב ומושב א,יד) כתב שגם תוס' כאן מודים לדברי המרדכי, וכוונתם שאפילו במקרה רגיל של תערובת גזרו חכמים פסול. אולם בראבי"ה (תשובות וביאורי סוגיות

3. לפי זה ראוי היה לגמ' לומר "אלא אמר רב חסדא אמר אבימי", ותירץ השטמ"ק שמכיוון שהאוקימתא שמדובר בקבלה לא נאמרה על ידי חכם מסוים - אין צורך במילה "אלא", וכך כתבו תוס' בכמה מקומות (שבת קה,ב ד"ה הא וקמב,א ד"ה ונשדינהו; יבמות כז,א ד"ה שמואל; נזיר לג,א ד"ה אמר). הרש"ש במעילה ח,ב מדייק כדעה זו מתוס' שם (ד"ה אמר ר' חנינא).

4. נחלקו המפרשים בשאלה לאיזה עניין התכוונה הגמ' לומר שדם זה נחשב כדם, וכן בהבנת המשפט "שמעת מינה" וכו' ויחסו לדחיה "דילמא משום שמנונית": האם יש לגמ' ספק ממשי לגבי דם האברים, וביקשה להביא ראיה ולפשוט את הספק ודחתה את הראיה, ונמצא שהספק עומד בעינו; או שמא אין לגמ' ספק כלל בדינו, והמשפט מעיקרו נאמר בתמיחה: אם כן תשמע וכו', והרי ידוע לנו שלא כך הוא! כמה פירושים בדבר:

א. רש"י כותב: "שמע מינה דם המובלע באברים דם הוא וכתב נמי ליחייב", כלומר, הדיון לעניין איסור אכילתו והחיוב על אכילה זו. מלשונו משתמע שהגמ' שואלת בתמיחה (צאן קדשים ופנים מאירות): כיצד יתכן שדם זה נחשב כדם? אם כן יתחייב כרת, והרי בגמ' בכריתות (כא,ב) נאמר שהאוכל את דם האברים עובר בלאו בלבד, וכתר אין בו! אולם בנוסח אחר של רש"י (המופיע בתוס' ד"ה שמע מינה ובשטמ"ק אות ז) נאמר: "ונפקא מינה שחייב עליו כרת", ומנוסח זה משתמע שהגמ' אינה שואלת בתמיחה, אלא מסופקת בדבר וחותרת להוכיח מכאן, ועל כך תמהו תוס' מהגמ' בכריתות הנ"ל.

ב. תוס' מציעים פירוש אחר, שהדיון לעניין היתר אכילת הדם לכתחילה כשלא פרש מן הבשר; ועל כך הקשו לאידך גיסא, שהדבר פשוט שדם זה מותר באכילה (ולדעתם הגמ' כאן אכן מסופקת). אמנם, רבנו חננאל (מובא ברמב"ן חולין טו,א) כותב: "דאסיר למבלע [להבליע באופן מלאכותי] דם באברים והאוכלו כאלו אוכל דם הוא חשוב, אבל דם המובלע באברים מעצמו אינו כדם, דגרסינן בפרק כל הזבחים שקבלו דמן 'שמע מינה דם המובלע באברים דם הוא' ודחינן 'משום שמנונית'". נראה

שמואל: גזירת הכתוב שהקרבת כולו יעמוד בעזרה

הגמ' מביאה את שאלת אבוב דשמואל: "היא בפנים ורגליה בחוץ מהו?", ותשובת שמואל: "כתיב 'והביאום לה' ("למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם... והביאום לה' אל פתח אהל מועד וזבחו זבחי שלמים לה' אותם", ויקרא יז,ה). עד שתהא כולה בפנים". בהמשך ר' זירא לומד מדרשה זו גם לגבי כהן העומד בפנים ושערו בחוץ (ראה להלן). שגם בעניינו יש לדרוש: "בבואם אל אהל מועד (שמות כח, מג) – עד שיבוא כולו לאהל מועד".

יש לדון ביחס בין דברי ר' אלעזר לבין דברי שמואל, שדנים לכאורה על אותה הלכה, בהמה שרגליה בחוץ, ומתייחסים אליה באופן שונה: ר' אלעזר לא מדבר על פסול מהותי בעצם עמידתה כך, אלא על פסול יוצא בחלק הנשאר בחוץ והשפעתו על החלק שבפנים, ואילו שמואל מדבר על חסרון מהותי בעצם העמידה בחוץ.

רש"י מפרש: "היא בפנים כו' מהו – לשוחטה לכתחילה". נראה שבא ליישב את המימרות זו עם זו, שהכתוב שלמד ממנו שמואל מלמד על הדין לכתחילה בלבד, ואילו ר' אלעזר דן במקרה של דיעבד, וכך כותב בשטמ"ק (אות יג, כנראה כפירוש לרש"י ולא כהגהה בו): "ולעיל דקאמר חתך ואחר כך שחט כשרה היינו בדיעבד". כך נראה גם מתוס' (ד"ה חתך) הכותבים: "ובסמוך דקאמר והביאום... היינו לכתחילה", וכן נקטו בדעתם רבים מהאחרונים (קין אורה, חיבת הקודש, זבח תודה עמ' 59, ועוד; אך עיין לחם משנה ואור שמח הל' פסולי המוקדשין א,יד).

לכאורה הסתירה שדנים בה רש"י ותוס' איננה הכרחית: במקרה שחתך ואחר כך שחט, שר"א בלישנא קמא הכשיר, הרי הרגל שנחתכה איננה קשורה עוד לגוף הבהמה, וכעת כולה בפנים (עולת שלמה וחמדת דניאל). ועוד: אפשר שראוי היה לפסול גם מטעמו של שמואל, והגמ' הקשתה קושיה פשוטה יותר, שהחיתוך עושה אותה בעל מום (חמדת דניאל). ובמקרה שחתך ואחר כך קיבל, שר"א בלישנא בתרא מכשיר, אין ראייה שמדובר שגם בשעת השחיטה היתה הרגל בחוץ, ואפשר שמדובר שבשעת השחיטה היתה כולה בפנים ולאחר השחיטה פרכסה ויצאה רגלה החוצה (קדשי דוד). יתכן להסביר את הקושי של רש"י

בזבחי אפרים תירץ, שגזרו חכמים שמא יטעו להכשיר דם כשר שנתערב ברוב דם הנפסל ביוצא (וכיוצא בזה בטהרת הקודש).

לאידך גיסא הקשה הרש"ש (כאן ובמעילה ח,ב): אם אכן תערובת הדם פוסלת, מה התועלת בחיתוך הבשר אחרי השחיטה קודם קבלת הדם (לפי הגרסה בר' אלעזר: "חתך ואחר כך קיבל – כשרה")? הלא מיד אחר השחיטה השמנונית נפסלת ביוצא ומתפשטת בגוף? כמה תשובות נאמרו על כך: יש אומרים שהדם אינו מתערב עד שעת הקבלה (קדשי דוד)⁸; או שמדובר במקרה מסוים שהשחיטה היתה בפנים ולאחר מכן יצאו רגלי הבהמה החוצה ומיד חתכם (שפת אמת, ועיין להלן על שיטת הרמב"ם). ויש אומרים שאפילו אם הדם יתערב – אין בכך פסול, משום שפסול יוצא אינו חל כלל עד שעת הקבלה (עולת שלמה)⁹; או משום שהפסול כאן מדרבנן בלבד, כאמור, שמא יטעו להכשיר אף כשיצא רוב הדם, ומכיוון שחתך את הרגל עוד לפני הקבלה – אין לחשוש שמא יבואו לטעות בדבר (חמדת דניאל).

עבר זרק את הדם המעורב – האם הקרבן כשר בדיעבד?

בדיעבד, אם לא חתך וקיבל את הדם המעורב וזרק ממנו על המזבח, כתבו תוס' במעילה (ח,ב ד"ה א"ר חנינא) בשם רבנו רחביה שהקרבת כשר, "שהרי קיים מצות זריקה מן הדם, אף על פי שכבר עלה שמנונית היוצא שנתערב עם הדם וזרקו על המזבח". נראה שלדעתם כך הדין בכל תערובת דם כשר ופסול, שאם הדם הכשר אינו בטל ברוב – הזריקה כשרה בדיעבד (עיין להלן מערכה קפד), וקל וחומר לפי הדעה לעיל שהפסול כאן מדרבנן בלבד. לעומת זאת מסתיימת לשון הרמב"ם (ראה לשונו להלן) דייק בזבח תודה שפוסל אף בדיעבד, ותמה על כך. בזבחי אפרים מסביר טעמו של דבר, שמקרה זה חמור יותר מפני שהדם הפסול מתערב כבר משעת הקבלה, ואולי כוונתו לומר שהמזרק אינו מקדש תערובת כשרים ופסולים. טעם אחר כתב בנזר הקדש (לגר"ש גורן זצ"ל, על הל' פסולי המוקדשין א,טו), שהפסול משום דיחוי (כיוצא בזה כתב באור שמח הל' פסולי המוקדשין ב,בג, וראה להלן מערכה קפד).

טו,א) הסביר, שמיד כשמתחיל לקבל את הדם מתקדש כל דם הבהמה, אף זה שבתוך הגוף, ופירוש הדבר שלא המגע בכלי הוא המקדש, אלא עשיית עבודה, והשחיטה אינה עבודה, והקבלה היא עבודה ראשונה הנעשית בקרבן בכללותו, ומתחילה ראוי הוא להיפסל ביוצא (לביאורים נוספים לדברי הריטב"א עיין בהערות המהדיר לריטב"א הוצ' מוסד הרב קוק שם ובספר 'בחרות קדשי' כאן).

מתוס' כאן (ד"ה דילמא) מבואר אחרת, שפירשו את הברייתא "פרכסה ויצתה לחוץ וחזרה פסולה" בחזרה קודם קבלה, הרי שיציאה פוסלת כבר משעת השחיטה, וכן דעת הראב"ד (הל' פסוהמ"ק א,טו), הכותב: "שהיוצא בקדשי קדשים בין לפני קבלה בין לאחר קבלה נפסל". וכן נראה מרש"י ד"ה שחט ואח"כ חתך פסולה: "שמשנשחטה נפסל דם הרגלים ביוצא" (ועל זו יש לדחות, שדין זה שנוי במחלוקת בין הגרסאות בדברי ר' אלעזר, ולמסקנה שאמר "קיבל" אין פסול יוצא קודם קבלה), וכן בד"ה פרכסה (השני) "לאחר שחיטה" (בעולת שלמה דקדק להיפך מרש"י ד"ה פרכסה, הראשון, ואינו מוכרח).

7. וכתב שבתירוף "חותך באבר עד שמגיע לעצם" חזרת הגמ' לגרסה המקורית בדברי ר' אלעזר "שחט" (עיין לעיל על המחלוקת בדבר), ויכלה לשאול על הגרסה "קיבל" גם כקושייתו.

8. אולי כוונתו שרק יציאת דם הנפש אל מחוץ לגוף הבהמה מאפשרת לשאר הדם לנוע החוצה; ואינו מתאים לידוע על מחזור הדם.

9. טעם הדבר כדברי תוס' כ,ב ד"ה יציאה שקידוש כלי אינו גורם לפסול יוצא עד שנעשתה בו עבודה, והרי שחיטה לאו עבודה היא. וכך שיטת הריטב"א בחולין (ג,א): "דסכין דמוקדשין כלי שרת הוא לקדש דם קצת, ומיהו לפי שאין שחיטה מעכבת הקדש, שהרי כשירה בזרים ופסולין, אינה גומרת קדושת דם לגמרי עד קבלתו, ולפיכך אין הסכין חשוב כלי שרת ליפסל ביוצא". אלא שיש לשאול: אם רק בקבלה הדם מתקדש להיפסל ביוצא, מדוע דם הרגל שהיה בחוץ בתחילת הקבלה פוסל? ראוי שלא יפסל אלא אם כבר נתקבל בכלי ואחר כך יצא! באבן האזל (הל' פסוהמ"ק

לכתחילה. ובזבחי צדק הציע שאולי תוסי' מחלקים בין הבהמה לבין הכהן: בבהמה הדין להכניס את כולה נאמר רק לכתחילה, מפני שיתכן שרק חלק ממנה יתקדש כקרבתן וחלק יפסל, ואילו קדושת הכהן איננה ניתנת לחלוקה, ולכן דין זה מעכב בו¹¹.

החילוק שכתב הרמב"ם בין קדשי קדשים לקדשים קלים מורה שלדעתו דחיית הגמ' "דילמא משום שמנונית" איננה בגדר ספק, אלא הדבר מוחלט שדם האברים נחשב כבשר, ובקדשים קלים אינו נפסל ביוצא¹².

דברי הרמב"ם ש"בקדשים קלים אינו צריך לחתוך אלא מחזיר רגלה לפנים ומקבל" דורשים הסבר: מדוע יש להכניס את הרגל פנימה, אם אין כאן פסול יוצא כלל? יש אומרים, שלדעתו דין "והביאום לה" נאמר גם על הקבלה, ולכן חובה להכניס את כל גוף הבהמה פנימה (קרן אורה ושפת אמת). אולם מלשון הרמב"ם קודם לכן לא משמע כן: "... הוציאה רגלה לחוץ – חותך הבשר עד שמגיע לעצם

ותוסי' בשלוש דרכים: א. המובן הפשוט של הגרסה "חתך ואחר כך קיבל", כתיקון לגרסה "חתך ואחר כך שחט", שאף בגרסה השנייה מדובר שבשעת השחיטה היו רגליה בחוץ (זרע יצחק). וכך פשוטות לשון רש"י בראש העמוד, שפירש "חתך ואחר כך קיבל" "שחתכו בין שחיטה לקבלה", ולא הוסיף שפשוטה רגלה בין השחיטה לקבלה. אם כן מוכח שעמידת כל הבהמה בעזרה אינה מעכבת. ב. רש"י ותוסי' נוקטים כפירוש לעיל שהגמ' בתירוץ "חותך באבר עד שמגיע לעצם" חוזרת ללישנא קמא, שעסקינן בשחיטה. ובמקרה זה שחתך עד העצם בלבד ואחר כך שחט הרי הרגל עודנה מחוברת לגוף הבהמה, ובכל זאת שחיטתו כשרה! ג. לדעתם הדין "והביאום לה" נאמר על כלל עבודות הקרבן, ולא על השחיטה בלבד (אף על פי שהפסוק עוסק ישירות בשחיטה: "וזבחו"), ואם כן אף הקבלה צריכה להיות כשהבהמה בפנים, ונמצא שגם המסקנה "חתך – עד העצם – ואחר כך קיבל", ובפשוטות המובן שהרגל נשארת בחוץ, מוכיחה שדין "והביאום" אינו מעכב (עולת שלמה).

פסק הרמב"ם

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין א, יד-טו) פוסק: "היתה הבהמה כולה בפנים ורגלה בחוץ ושחטה – הזבח פסול, שנאמר והביאום לה' עד שתהיה כולה בפנים. שחטה והיא כולה בפנים ואחר כך הוציאה רגלה לחוץ – חותך הבשר עד שמגיע לעצם ואחר כך מקבל הדם. ואם קיבל ואחר כך חתך – פסול מפני שמנונית הבשר שבחוץ. ובקדשים קלים אינו צריך לחתוך, אלא מחזיר רגלה לפנים ומקבל, שבשר קדשים קלים שיצא קודם זריקה כשר".

הרמב"ם סובר שדרשת שמואל נאמרה אף לעיכובא¹⁰, ולכן העמיד את הדין "חתך ואחר כך קיבל" באופן שבשעת השחיטה היתה הבהמה כולה בפנים (זבח תודה עמ' 59). לפי דרכו מובן מדוע הגמ' לא חזרה לנוסח "שחט ואחר כך חתך" בדברי ר' אלעזר (ומטעם שונה מזה שהובא לעיל בשם השטמ"ק). אולם בזבח תודה הציע אפשרות שאכן יש מחלוקת בין ר' אלעזר לבין שמואל, והלכה כשמואל מפני שזוהי מסקנת הסוגיה.

ראיה נוספת שדרשת שמואל נאמרה אף לעיכובא מדרשת ר' זירא מ"בבואם" לעניין שהכהן צריך לעמוד כולו בפנים: בברייתא המובאת בגמ' נאמר: "הכניס ראשו ורובו – כאילו לא נכנס" ומשמע שביאת כולו מעכבת (וכן כתב הרמב"ם לגבי כהן שציציתו בחוץ, ראה להלן). וזהו הנלמד מ"בבואם" (קרן אורה וזבח תודה). בפנים מאירות כתב שלדעת רש"י ותוסי' צריך לומר שאף דין זה אינו אלא

כבש עומד בעזרה ורגליו מחוצה לה. מלבד הדיון על פסול "יוצא" ביציאת רגל הקרבן מן העזרה, שמואל קובע שיש חובה בפני עצמה שהקרבת יעמוד כולו בתוך העזרה. לדעת רש"י זהו דין לכתחילה בלבד, ולדעת הרמב"ם הרי זה מעכב. בדרך כלל חלל השער כלול בקדושת העזרה, אבל השער שבציור, שער ניקנור, לא התקדש (פסחים פה, ב), ועמידת הקרבן באופן זה אסורה.

ואחר כך מקבל הדם", ולא כתב שיכניס את הרגל לפני הקבלה ('חידושים וביאורים', ועיין גם בכנסת הראשונים אות רסא). בזבחי אפרים (ד"ה ול"ג) ובנזר הקודש (לגר"ש גורן, עמ' כד) כתבו טעם אחר, שלדעת הרמב"ם בשר קדשים קלים שהיה מחוץ לעזרה בעת זריקת הדם נפסל מלאכלו (עיין להלן מערכה רכד), ולפירושה מובן מדוע הרמב"ם לא

חוץ לעזרה, שהרי נאכל בכל ירושלים". נושאי הכלים פירשו שהדברים מוסבים על דברי הרמב"ם "שבשר קדשים קלים שיצא קודם זריקה כשר", ובא הראב"ד לומר שהוא הדין לאחר זריקה, ותמהו על השגתו (עיין לחם משנה), שהרי הרמב"ם בא לומר רבותא שאפילו קודם זריקה כשר. ויש שפירשו שדברי הראב"ד מוסבים על "מחזיר רגלה לפנים ומקבל", ובא לומר שאין צורך להחזיר כלל (חז"א זבחים סי' ו' סק"ה; נזר הקודש לגר"ש גורן, עמ' 1).

10. לשיטתו מסתפק החז"א (זבחים כ-ב סק"ה) שמא אף יתחייב משום שחוטי חוץ, עיין הל' מעשה הקרבנות יח, טו. בגמ' להלן קז, ב הוזכר חיוב רק ב"כולה בפנים וצוארה בחוץ" או "כולה בחוץ וצוארה בפנים".

11. לפי זה הסביר את הספק בכהן שציצת ראשו מבחוץ, כי את השער ניתן לגזוז.

12. עיין לעיל הערה 4, שתוסי' חולקים בדבר.

13. הראב"ד (בהשגתו השנייה בהלכה זו) כותב: "אפילו אחר זריקה, אע"פ שיצא

הראב"ד מציע אפשרות נוספת ליישוב הסוגיות זו עם זו: "איכא למימר דהך שמעתא לאו לאכשורי בשרא לאכילה קאמר, אלא לאכשורי זבחה לבעלים לכפרה קאמר, וכן עיקר". לפירוש זה גם הסוגיה שלנו מסכימה שהבשר נטמא ונפסל להקרבה, והדיון רק על כשרות הדם לזריקה ולכפרת הבעלים¹⁷.

מפרשי הרמב"ם דחו את השגת הראב"ד באופן פשוט, על פי פסק הרמב"ם (הל' שאר אבות הטומאות ח,ה) שיוצא אינו מטמא, מפני שספק דרבנן לקולא (ר"י קורקוס; לחם משנה; משנה למלך; כסף משנה בתירוץ השני¹⁸). ואדרבה, אם קיימת סתירה בין הסוגיות – ראוי להכריע על פי הסוגיה כאן שהספק בפסחים נפשט לקולא (ר"י קורקוס)¹⁹. יש שהוסיפו שנדון דידן דומה לפסח, שבו פשוט לגמ' שלא גזרו טומאה על היוצא כי "בני חבורה זריזין הם", וכמו כן יש לומר כאן "כהנים זריזים", משום שעסקינן בקדשי קדשים, או אף בקדשים קלים בהיותם עדיין בעזרה (עיין עולת שלמה וראש המזבח).

כהן העומד בפנים ו"ציציתו בחוץ"

ר' ירמיהו הסתפק בדינו, ור' זירא פשט שעליו להיות כולו בפנים, על פי הפסוק "בבואם אל אהל מועד", עד שיבוא כולו. כאמור, לדעת הרמב"ם הרי זה מעכב, כפי שפסק (הל' פסולי המוקדשין א,יב): "ואפילו היה העובד כולו בפנים וציציתו בחוץ – עבודתו פסולה".

רש"י מפרש: "ציציתו – ציצית ראשו, דהיינו שערו". התיאור של כהן ששערו מחוץ לעזרה מתמיה, שכן הכהנים אסורים לגדל שער ראשם, ויש אומרים שפרועי ראש אף מחללים עבודתם²⁰. הרב קאפח זצ"ל (בביאורו להל' פסוהמ"ק א,יב) מפרש שהכוונה לפאות ארוכות, המותרות לכהן²¹.

בערוך השלחן (סי' קכג,ב) וב'ברית הלוי' (גרייבסקי, עמ' תב) כתבו שהרמב"ם, שסתם וכתב "ציציתו", מפרש את הגמ' על ציצית בגדו; והדבר מחודש, להחשיב את בגדו כחלק ממנו²².

כתב זאת בקדשי קדשים, שמה שיצא כבר נפסל ואין לו תקנה בהחזרתו פנימה.

שיטת הראב"ד: כשאבר יוצא – כל הקרבן המחובר לו נטמא

הגמ' בפסחים (פה,א) מסופקת בשאלה: האם גזרו חכמים טומאה על בשר קדשים שיצא, כשם שגזרו טומאה על בשר שנעשה נותר? הגמ' שם מבארת, שאם גזרו טומאה – הרי שאבר שמקצת ממנו יצא מטמא במגעו גם את החלק הנשאר בפנים. ואמנם טומאת מגע קיימת רק בדברים הנוגעים זה בזה בשטחם החיצוני הגלוי, ואילו המגע בין חלקי האבר שעודם מחוברים זה לזה לכאורה אינו מגע ("טומאת בית הסתרים לא מטמאת"), אבל לדעת רבינא "חיבורי אוכלין – כמאן דמפרתי דמי" (חלקי אוכל המחוברים זה לזה נחשבים כמופרדים), ונמצא שיש כאן כעין מגע חיצוני. מסקנת הגמ' שם, שבקרבן פסח לא גזרו על היוצא (מירושלים או מן החבורה), משום ש"בני חבורה זריזין הן" ויזהרו שלא להוציא, אבל בשאר הקדשים הבעיה נשארה ב"תיקו".

על פי סוגיה זו משיג הראב"ד (הל' פסולי המוקדשין שם) על פסק הרמב"ם כר' אלעזר שחיתוך הנעשה לפני הקבלה מכשיר את הקרבן, וזו לשונו: "לא ידעתי זה מהו, שהיוצא... נפסל, ולענין טומאה בעיא ולא איפשיטא, הילכך טמוי נמי מטמא ליה למה שבפנים, דחיבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמו ורבינא דהוא בתרא הכי סבירא ליה במסכת חולין (עג,א), ושמעתיא דזבחים – דלא כרבינא היא²⁴, ולא חייש לטומאה אלא לבליעת בשר מבשר, ואנן כרבינא סבירא לן ואיכא משום טומאה". לדעת הראב"ד, הסוגיה כאן, שאינה מתייחסת לגזירת הטומאה על אבר היוצא מן העזרה, אינה להלכה, משום שיש להכריע לחומרא בספק בסוגיה בפסחים (ואמנם ספק דרבנן לקולא, אבל "משום חומרא דקדשים נקטינן ביה לחומרא". כסף משנה²⁵). כמו כן הלכה כרבינא שאוכל המחובר שחלקו נטמא מעביר את הטומאה לחלקו השני, משום ש"הלכה כבתראי". לפיכך הקרבן נפסל כשאבר ממנו יצא, מפני שנטמא²⁶.

14. לכאורה גם בלא חידושו של רבינא יש כאן קושי, שהרי מדובר כאן בשחתך את הרגל, ובשעת החיתוך נחשף מקום החיבור בין הרגל לשאר הגוף ויש כאן נגיעה בין האיברים במקום גלוי. על כך יש להשיב שמדובר בחיתוך באופן שמונע מגע, כגון שחתך במהירות ובכוח רב, כך שלאחר הניתוק בין החלקים אין שום מגע ביניהם (משנה למלך הל' פסוהמ"ק שם, על פי הגמ' בכריתות טו,ב).

15. וראה כיוצא בזה ברא"ש בבבא מציעא פ"ז ס' ו בשם הראב"ד.

16. אמנם הבשר לא הוכשר לטומאה, אבל חיבת קודש מכשתרן (פסחים כ,א) ואפילו קודם קבלה (תוס' חולין ב,ב ד"ה שמא).

17. על פי זה צריך לומר שהדם עצמו לא נטמא, על פי מה שקיימא לן שדם הקדשים אינו מקבל טומאה כלל (וכדעת הרמב"ם הל' פסולי המוקדשין א,לו, ועיין להלן מערכה רחל הערה 5). מכל מקום קשה, כיצד ניתן לזרוק את הדם לכתחילה אם הבשר והאימורים נטמאו, על פי מה שקיימא לן (כדעת ר' יהושע להלן קד,א) "אם אין בשר – אין דם" (עולת שלמה)? ועוד: הרי בשעת הטומאה היה הדם בגוף הבמה ואם כן נטמא עמה כחלק מן האוכל, וכיצד נטהר ביציאתו והוכשר לזריקה (קדן אורה)? לדיון בשאלות אלה עיין חזו"א (זבחים ס"ו ו סק"ה).

18. בתירוץ הראשון הסביר את הרמב"ם כדעת הראב"ד בפירושו השני (ולא ציין

להל' שאר אבות הטומאות), ותמה עליו בלחם משנה.

19. ברמב"ם שם לא משמע כן, שכתב: "בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו הרי הוא ספק אם מטמא... לפיכך אינו מטמא, ספק טומאת הידים טהור... ואם בשר פסח שיצא חוץ לבית הוא – הרי הוא טהור, בני חבורה זריזין הם". הרמב"ם כותב שהדבר ספק, והכרעתו לקולא היא על פי כללי הספקות בטומאה, ולא עוד אלא שטרם לכתוב באיזה מקרה הספק נפשט לקולא בוודאות (וראה במשנה למלך שם על הנפקא מינה בזה), ומשמע שלא פשט את הספק לקולא מסוגיין. יש שדחו את השגת הראב"ד מטעם נוסף, שהרמב"ם פסק שחיבורי אוכלין נחשבים כמחוברים, ולא כרבינא (עיין בנושאי הכלים, ולעומת זאת בשו"ת חתם סופר או"ח ס' מו סובר שהרמב"ם פסק כרבינא).

20. עיין לעיל מערכה כד הערה 7.

21. לדיון על כך ראה מערכה כד הערה 5.

22. בערוך השלחן דייק כך מלשון הרבים "ואפילו היה העובד כולו בפנים וציציתו בחוץ עבודתו פסולה שנאמר 'בבואם אל אהל מועד', עד שיבואו כולן", והבין שהריבוי מתייחס לעובד ולציציתו, אבל יש לפרש שנקט לשון רבים משום לשון הפסוק "בבואם".

סיכום

וזאת אפילו לדעה שכניסת כל הבהמה בשעת השחיטה אינה מעכבת; ויש אומרים שגם אם שהה לא גזרו חכמים (חמדת דניאל, ובאחרונים אחרים טעמי היתר נוספים). דעת הרמב"ם שלאחר החיתוך יש להחזיר את הרגל פנימה (כדי שכל הבהמה תהיה בפנים בשעת הקבלה, או כדי שבשעת הזריקה אבר זה יהיה בפנים ולא יפסל ביוצא), ויש חולקים (ראב"ד, להבנת החזו"א).

אם יצאה הרגל ונחתך בשרה עוד לפני השחיטה, יש שפסלו את השחיטה, מפני שזהו מום עובר (הפוסל בשחיטה ולא בקבלה. רבנו פרץ), או מפני שחלק מהבהמה בחוץ בשעת השחיטה (רמב"ם, וכשיטתו הנ"ל שהדבר מעכב); ויש שהכשירו (שטמ"ק בשם 'גליון'; אפשרי בדעת רש"י ותוס'). דעת הראב"ד שהאבר היוצא נטמא מדרבנן ואף מטמא את בשר הקרבן שבפנים, ובכל זאת מותר לזרוק את הדם. רבים השיבו על דבריו, שלהלכה אין חשש טומאה באבר היוצא.

סיכום הדברים למעשה: הכל מודים שלכתחילה יש להכניס את כל הבהמה פנימה. כמו כן, הכל מודים שאם הוציאה רגלה ניתן להכשיר את הקרבן בתנאים הבאים: הרגל יצאה בין השחיטה לקבלה, וחתכה מיד עד העצם, והכניס את הרגל פנימה וקיבל את הדם (ודעת הראב"ד שגם באופן זה הקרבן אמנם כשר אבל בשרו נטמא ונפסל). ואם לא חתך את הרגל, והיתה בחוץ בשעת הקבלה – הקרבן נפסל ואסור לזרוק את הדם. שאר פרטי הדין (מה הדין אם עבר וזרק; חתך את הרגל ולא הכניסה פנימה; היתה הרגל בחוץ כבר בשעת השחיטה) שנויים במחלוקת. אף הכהן צריך לעמוד כשכל גופו בעזרה, ולדעת הרמב"ם הרי זה מעכב. בגמ' נאמר שגם "ציציתו" צריכה להיות בפנים, והפירוש המקובל הוא שזהו שער, אך יש שפירשו זאת על כנף בגדו.

לכתחילה חובה שהקרבן כולו יעמוד בתוך העזרה בשעת השחיטה, על פי הכתוב "והביאום לה". דעת רש"י ותוס' שאין זה מעכב, ודעת הרמב"ם שהדבר מעכב. יש אומרים שדין זה נאמר גם בשעת הקבלה (עולת שלמה בדעת רש"י ותוס'; קרן אורה בדעת הרמב"ם).

כשאבר מסוים מהבהמה נמצא מחוץ לעזרה קיימת בעיה נוספת, שלאחר השחיטה אותו אבר נפסל ביוצא, והדם שבו אף פוסל את שאר הדם מפני שהוא מתערב בו. הגמ' אומרת שהבעיה נובעת מן השמנונית שבדם, הנחשבת כבשר קדשים שנפסל ביוצא, ואם כן בקדשים קלים אין בעיה מבחינה זו, שכן בשרם אינו נפסל ביציאה מהעזרה. לגבי הדם עצמו המצוי באבר שיצא, יש שהבינו שלפי מסקנת הסוגיה אין זה בגדר דם כלל ואינו נפסל ביוצא (רש"י, בנוסחו שלפנינו; רבנו חננאל; רמב"ם); ויש שהבינו שהגמ' מסופקת בדבר (תוס'). ולדבריהם הבעיה קיימת גם בקדשים קלים.

כתבו ראשונים שפסול זה הוא מדרבנן בלבד (רבנו שמחה, וכן משמע בתוס'), ואם עבר וזרק – הקרבן כשר (תוס' במעילה); ויש שכתבו בדעת הרמב"ם שהפסול מדאורייתא, ואם עבר וזרק – הקרבן פסול (זבח תודה, ותמה על כך; ויש שהסבירו שדם פסול אינו בטל ברוב, והוא יוצר דיחוי גם על הדם הכשר).

על מנת למנוע את התערבות הדם היוצא בדם שעודנו בפנים, מציעה הגמ' לחתוך את האבר שבחוץ לפני קבלת הדם, באופן שאינו נחשב מום (חיתוך הבשר ללא העצם). יש מהאחרונים שאמרו שהיתר זה מועיל רק אם הרגל יצאה החוצה סמוך לקבלה ומיד חתכה, ואם שהה עד שחתך – לא הועיל חיתוכו להתיר את הקרבן (רש"י ושפת אמת,

מערכה סה. כהן או קרבן שנתלה באויר העזרה ואינו נוגע ברצפתה (כו,א)

באויר – פסולה, שנאמר: "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה" (ויקרא א,יא), כלומר: בסמיכות למזבח, על הקרקע. פסוק זה נאמר לגבי הקרבן הנשחט, ולא לגבי האדם השוחט, ולפיכך אם היה השוחט תלוי באויר – שחיטתו כשרה. כמו כן, דין זה נאמר על השחיטה דווקא, ולא על הקבלה, ולכן ניתן לקבל דם מבהמה תלויה¹.

עוד סובר אבוב דשמואל, שאם היה הכהן תלוי באויר בשעה שקיבל את דם הבהמה – קבלתו פסולה, שכן "אין דרך שירות בכך"²; אולם בשחיטה הדבר מותר, מפני שאיננה עבודה, ואין צורך לעשותה דווקא ב"דרך שירות".

הסוגיה עוסקת בכהן שעשה את אחת העבודות כאשר רגליו או רגלי הבהמה אינן נוגעות ברצפת העזרה אלא הוא "נתלה" או "תלה" את הבהמה. במקרים אלו עולות שתי שאלות: האם צורה זו של עבודה נחשבת כ"דרך שירות", ובאיזו עבודה נדרש שתיעשה דווקא ב"דרך שירות"? האם במצב זה הכהן או הקרבן נחשב כמצוי במקום המקודש שבו עליו להיות בשעת העבודה?

מחלוקת האמוראים

דעת אבוב דשמואל, ששחיטת בהמה כאשר היא תלויה

1. הגמ' כאן שהדרישה ל"צפון" בשחיטה חמורה מן הדרישה ל"צפון" בקבלה, עיין שם.
2. השפת אמת הקשה: מדוע הגמרא נדרשת לטעם זה, ולא פוסלת מחמת הדין

1. אמנם גם הקבלה טעונה צפון, אבל "על ירך" הוא דין נפרד, ואינו מגדיר את הצפון, והוא נאמר בשחיטה בלבד. זוהי ההבנה הפשוטה לכאורה, אך בשטמ"ק במעילה (ב,א אות לב) משתמע אחרת, ש"על ירך" מגדיר את צפון המזבח, ולמד מן